

Лагодич В. Ю.

ORCID: 0000-0002-0677-4408

*аспірант кафедри історії середніх віків та візантиністики
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ОБЛОГА КОНСТАНТИНОПОЛЯ 626 РОКУ У ВИСВІТЛЕННІ РОМЕЙСЬКИХ ІСТОРИКІВ

Ключові слова: номади, Аварський каганат, Візантійська імперія, Іраклій I.

Станом на 80-і роки VI ст. Візантійська імперія була втягнена у тяжкі війни із Сасанідською Персією на східних кордонах та Аварським каганатом на Дунайському лімесі. Фактор постійних збройних протистоянь сприяв наростанню внутрішньополітичної кризи в Імперії, яка знайшла оформлення у повстанні роменського війська, розташованих у провінції Мезія задля оборони від аварів взимку 602 р. [5, с. 203–204] У ході бунту солдат, очільника експедиційного корпусу ромеїв, стратига Петра, брата імператора Маврикія (582–602), було вбито. Повсталі солдати під очоленням ватажка повстання, центуріона Фоки рушили в листопаді того ж року на Константинополь, убили автократора та його синів-співправителів Феодосія та Тиберія [5, с. 203–204].

Виступ Фоки зіграв у політичній історії Візантійської імперії VII ст. значну роль – оскільки Маврикій виступав опікуном шахіншаха Хосрова II (591–628), перси розпочали бойові дії проти Візантії [7, с. 86–90].

Загалом, період правління узурпатора позначився поглибленням зовнішньополітичної кризи Імперії, з якого Візантія не вийшла і після скинення Фоки у 610 р. ексархом Африки Іраклієм-Старшим та початку правління його сина, Іраклія-Молодшого (рис. 1).

Зміну внутрішньополітичного становища в ослабленій Імперії не міг проігнорувати Каганат. Як наслідок, на 610 р. – кінець 20-х років VII ст. припав останній специфічний етап стосунків аварів з Візантією. Апогеєм цього етапу аваро-візантійського протистояння, та й аваро-візантійських відносин загалом, стали події облоги Константинополя 626 р. до орієнтовно 628 р., із початком повстання лужицьких сербів та моравів під очоленням франка Само проти аварів (локалізована на території сучасних Чехії, Австрії, Словенії) [8, с. 77–78].

Рис. 1. Імператор Іраклій I (610–641), зображений на треміссисі. Монетний двір Константинополя, монета чеканена у 610–613 рр. (?). Легенда на аверсі: «d[omi]N[us] hERACLIUS P[ater] P[at]riae AV[gustus] [лат. «Володар Іраклій, Батько Батьківщини, Великий»]. Легенда на реверсі: «VICTORIA AVGU[storum] [лат. «Велична перемога»], нижче – «CON[stantinopolis] OB[RYZA] [лат. «Константинополь. Чисте золото»]. Переклад легенд наш, джерело зображення: <https://turtledove.fandom.com>.

Про поновлення аваро-візантійського протистояння інформує «Коротка історія» патріарха Константинополя Никифора. Зокрема, точно відомо про набіги кочовиків на провінції Далмація, Паннонія I, Паннонія II та Паннонія Валерія діоцезу Іллірія, а також захоплення міста Бальба, вторгнення у Мезію. У 613 р. до кагана Баяна II звертається патріарх Сергій, закличаючи налагодити мирні відносини [2, с. 138].

Припускаємо, що до 619 р. Каганат уклав перемир'я з ромеями, виходячи з повідомлення клірика за цей же рік про «прихід володаря племені гунів разом зі своїми архонтами і дорифорами... з проханням посвятити його в таїнства християн» [9, с. 48–51]. Цілком можливо, що мова у «Бревіарії» йде про хрещення тюрк або ж протоболгар. В подальшому, із 623 р., Каганат порушує мирний договір [10, с. 113–135].

Основні джерела, які дозволяють відтворити картину баталії 626 р. – «Пасхальна хроніка» [4, с. 569] та проповідь духовника Феодора Сінкелла «Про божевільний напад безбожних аварів та персів на град під Божою охороною та про їх соромний відступ завдяки людинолюбству Бога й Богородиці» [1, с. 83–90] особливу увагу приділяють тактичним діям спільних сил аварів, слов'ян, гепідів та протоболгар, участі перських дипломатів під стінами Східного Риму. В результаті, можна вказувати про наявність у супротивників Іраклія, загальне командування якими, очевидно здійснював аварський каган, певного стратегічного плану. Облога міста проходила у кілька етапів:

– вихід авангарду аварів до стін Константинополя із заходу стосовно Феодосієвих мурів 29 липня [3, с. 174–175]. Паралельно з цим, обмежені перські сили, числом не більше кількох сотень (посли із охороною) підійшли до міста з боку району Пера – азійської частини столиці Візантії;

– перший штурм Константинополя від світанку до обіду 31 липня аварським військом за підтримки облогових машин на оперативному просторі від Золотих воріт міста до бухти Золотий Ріг (рис. 2).

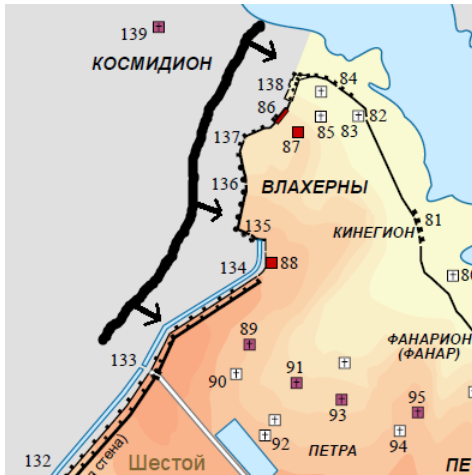
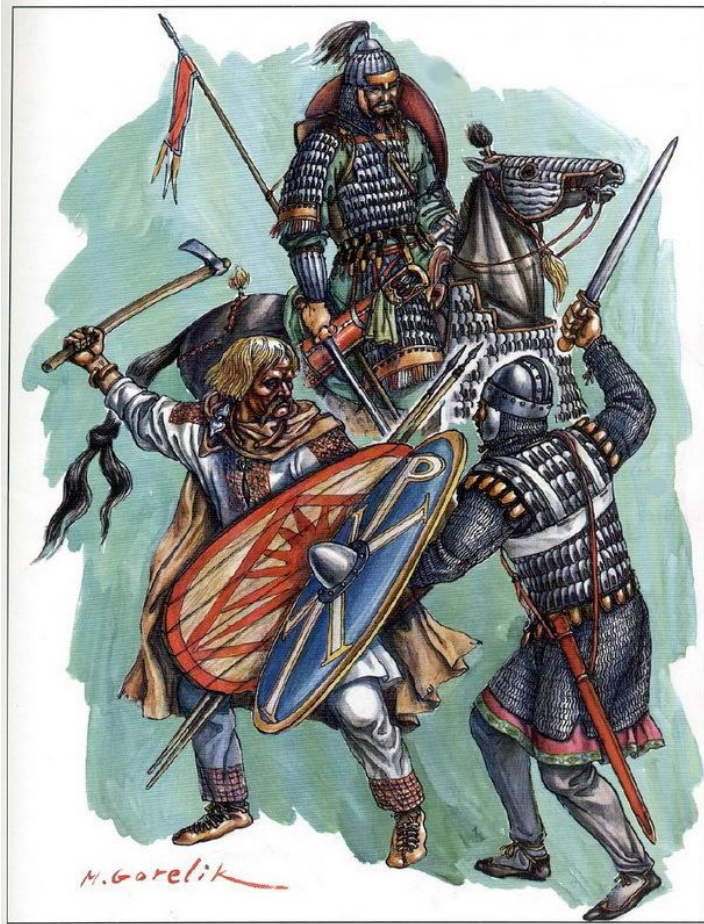

Рис. 2. Загальна схема наступу об'єднаних сил аварів, протоболгар, слов'ян та гепідів у ході штурму Константинополя протягом першої половини дня 31 липня 626 р. Мапа укладена автором на основі повідомлень Феодора Сінкелла, інформації «Пасхальної хроніки» та графічного матеріалу з ресурсу [wikimedia.org](https://www.wikimedia.org).

Примітно, що до складу аварських сил, задіяних у приступі, були залучені «легкоозброєні слов'яни» (рис. 3).

Водночас, аваро-слов'янським військом була здійснена спроба перекрити морське сполучення до Граду Константина, що наразилось на спротив з боку гарнізонного флоту. Як повідомляє «Пасхальна хроніка», на той же день припадають переговори кагана із одним із очільником гарнізону, магістром Воносом. Перший при тому відкинув пропозиції магістра про сплату кочовикам контрибуції та «вимагав усе місто»;

**Рис. 3. Аварський вершник, слов'янський воїн та візантійський скутарій VI–VII ст., графічна реконструкція М. Горелика.
Джерело: swordmaster.org**

– другий приступ міста 1 серпня моносилами, спущеними зі сторони моста Святого Калінніка. Загрозу з їх боку було нейтралізовано гарнізонним флотом, який перегородив аваро-слов'янським кораблям прохід зі сторони берегу району Влахерни та передмістя Пігі (рис. 4);

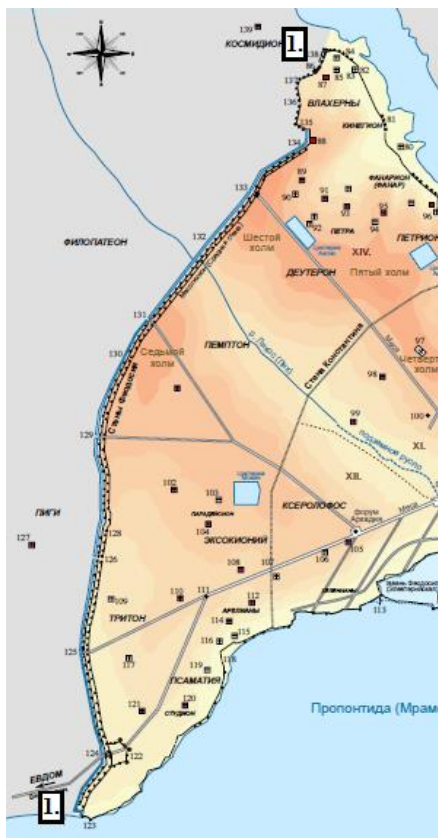

Рис. 4. Мапа розміщення аваро-слов'янських моноксилів зі сторони берегу міського району Влахерни та передмістя Пігі (позначені цифрами «1») у ході штурму Константинополя 1 серпня 626 р. Мапа укладена автором на основі інформації «Пасхальної хроніки» та графічного матеріалу з ресурсу wikimedia.org.

- переговорів 2 серпня між аварськими та ромейськими посланцями. Дипломатів кочовиків при цьому візантійці вбивають – такий прецедент для римлян в контексті аварської дипломатії єдиний;
- третього, масованого морського штурму 4 (7) серпня, в ході якого більша частина військової кочовиків, слов'ян та гепідів була ліквідована гарнізонним флотом візантійців. Втрати перших, як уточнює Феодор Сінкелл, були дуже великими: «Така кількість наших ворогів загинуло на кожній частині мурів,... що варвари не могли навіть віддати

вогню померлих» [3, с. 175–177]. Примітно, що як Феодор Сінкелл, так і «Пасхальна хроніка» підтверджують підлегле становище слов'ян щодо аварів – предсавники перших, котрі вижили у ході морського побоїща й дісталися до своїх позицій, були вбиті за наказом кагана [1, с. 79].

Події серпня 626 р., під час яких, як вказує Феодор Сінкелл, «увесь Золотий Ріг був перетворений у сушу, наповнений кораблями зі склавинами, що нападали за наказом кагана», завершилися для об'єднаного війська невдало. Невідомим при цьому залишаються остаточні причини невдачі атакуючих – Феодор Сінкелл детально описує погрози кагана «взяти місто... як тільки до нього прибудуть перси»; що «земля і вода були наповнені племенами, підвладними кагану». Автор пояснює провал атаки на шторм, який потопив слов'янські човни. Крім того, невдачу аваро-слов'янського флоту можна пояснити застосуванням ромеями «грецького вогню» або ж превалюванням серед кораблів перших небоївих типів суден.

Після відступу об'єднаних сил, до кагана ромеями було надіслане посольство для вбереження залишків північного кордону Імперії. Надавши аварам 200 тис. солідів, автократора Стефана та Іоана, а також сина патріархія Бона у якості заручників, ромеї та авари уклали перемир'я.

З цього моменту найбільшого аваро-візантійського зіткнення, повідомлення про Каганат з боку ромеїв стають дуже рідкими, приділяючи до 628 р. війні з персами, а з 30-х років VII ст. – із Праведним халіфатом [6, с. 200–201].

На основі аналізу візантійських джерел VII–IX ст., можна дійти до висновку щодо зміни курсу аварами відносно Імперії протягом першої третини VII ст. Даний процес проходив під впливом: 1) проінформованості аварських каганів дипломатами щодо становища найближчих сусідів у регіоні Центрально-Східної Європи; 2) нарощення аварської ордою військової потуги шляхом включення до себе завойованих етносів; 3) залежності економіки Каганату від постійного проведення грабінницьких набігів; 4) наростання внутрішньополітичної кризи у середовищі Східного Риму на межі VI–VII ст., яка проявилась у тому числі щодо методів управління федератами.

Література:

1. Свод древнейших письменных свидетельств о славянах. (VII–IX вв.). Сост. Иванов С., Литаврин, Ронин В. Отв. ред. Литаврин Г. Москва : Восточная литература, 1995. 590 с.
2. Пилипчук Я, Аварский каганат в системе международных отношений раннего средневековья // Arhivum Eurasiae Medium Aevi. Vol. 22. 2016. P. 125–160.
3. Chronicon Paschale 284–628 AD. Translated with introduction and notes by Whitby M. and Whitby M. Liverpool : Liverpool University Press, 1989. 280 p.
4. Chronicon Paschale ad Exemplar Vaticanum. Recensuit Dindorfius L // Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Editio Emendatio

et copiosor, Consilio B. G. Niebuhrii C. F. Instituta, Auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae Continuata. Vol. II. Bonnae : Imbensis Ed. Weberi, 1832. 569 s.

5. Konuk S. A Tyrant on the Throne: Phocas the Usurper, and the Collapse of the Eastern Frontier // *Trames*. Vol. 24. 2020. P. 201–213.

6. Luttwak E. N. The grand strategy of the Byzantine Empire. Cambridge, Massachusetts, and London : *Harvard University Press*, 2009. 498 p.

7. Maksymiuk K. Geography of Roman–Iranian wars. Military operations of Rome and Sasanian Iran. Siedlce : Pracownia Wydawnicza WH Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, 2015. 143 p.

8. Mikkola J. Samo und sein Reich // *Archiv für Slavischen Philologie*. Band 42. 1929. S. 77–97 S.

9. Nikephoros, Patriarch of Constantinople. Short History. Translation and commentary by Mango C. Washington, D. C. : *Dumbarton Oaks*, 1990. 247 p.

10. Stratos A. N. Le guet-apens des Avars // *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik*. Vol. 30. 1981. S. 113–135.

UDC 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-7>

Tofiq Mustafazade

ORCID: 0000-0001-7108-6348

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Head of the Department of «International Relations and Diaspora History»

National Academy of Sciences of the History Institute

named after A. A. Bakikhanov

Baku, Azerbaijan

ON THE KARABAKH KHANATE FORMATION HISTORY AND DEVELOPMENT

Key words: Panahali Khan, Bayat fortress, Karabakh khanate, Panahabad, Shusha.

As you know, after the assassination of Nadir Shah Afshar in June 1747, his empire broke up into several small states. About 20 khanates arose on the territory of Azerbaijan, which existed until the beginning of the 19th century, i.e. the division of the country between Russia and Gajar Iran.

Among the Azerbaijani khanates, the Garabagh khanate differed in terms of territory, population density and military power, which explains why it occupies a special place in the history of Azerbaijani statehood along with the Guba, Urmi and Sheki khanates.